

OSVRTI

JOŠ JEDNA DOPUNA JEZIČNOM
SAVJETNIKU

(Uredio dr. Slavko Pavešić)

Kako *Jezični savjetnik* veoma cijenim kao naš vrhunski jezikoslovni priručnik te vrste, smatram da on uz punu pažnju i priznanje zaslužuje i detaljne osvrtne. Stoga bih priopćio još nekoliko svojih napomena (koje se odnose napose na definicije stručnih naziva), ne da umanjim nego da po mogućnosti povećam vrijednost *Savjetniku*.

1. *Aranžman* se ne da uvijek adekvatno zamijeniti našim riječima, npr. u izrazima: cvjetni aranžman, turistički aranžman.

2. *Bespomoćan* zamjenjuje se u *Savjetniku* izrazom *nemoćan*. No, mislim da se ta dva pridjeva za nijansu razlikuju po značenju; npr. u rečenici: „Nemoćni su stari bez odgovarajuće njege bespomoćni.”

3. *Bircuz* je svakako barbarizam i znači *gostionicu, krčmu*, ali ne i *svratište*, jer ovaj izraz znači *hotel*.

4. *Bunt* se, bez sumnje, može zamijeniti riječima: *buna, pobuna*. Ali izvedenica *buntovan*, čini mi se, nema adekvatne zamjene u izrazu *pobunjenički*, jer se ta dva pridjeva ipak donekle razlikuju po izražajnoj vrijednosti. Npr. *buntovna pjesma* i *pobunjenička pjesma*, mislim, nije isto.

5. *Ceker*, kao vrsta ručne torbe (što služi za kupovinu), ne dovodi se u *Savjetniku* bez razloga u vezu s izrazom „Zöger”; međutim, „ceker” nam neposredno dolazi od njemačkog pokrajinskog izraza *der Zecker*, koji je u Austriji uvršten u književni jezik u obliku *der Zöger*.

6. *-cl* prema *Savjetniku* „na kraju stranih riječi u knjiž. jeziku obično ostaje

bez promjene: špicl, širecl, škanicl, šnicl”. I dalje: „U narodnom se govoru takve riječi i ne upotrebljavaju, nego im se obično dodaje nastavak *-a*: šnicla. I takvi oblici, naravno, idu u knjiž. jezik.” Bez objašnjenja da su neki od tih izraza prihvatljivi samo u stilski obilježenu tekstu, takva formulacija može izazvati nedoumicu, jer su natuknice: širecl, šnicl(a) drugdje u *Savjetniku* kategorizirane kao barbarizmi.

7. *Crljen* je očito pokrajinski izraz. Ali izvedenica *zemlja crljenica* pripada književnom jeziku kao stručni naziv.

8. *Cugeher* kao barbarizam u značenju *pribor* dolazi, dakako, od „Zugehör”, a taj izraz pripada književnom jeziku pretežno u A u s t r i j i, dok se u Njemačkoj obično kaže *Zubehör*.

9. *Cveba* kao pokrajinski izraz u značenju *groždica* došla nam je vjerojatnije preko južnonjemačkog izraza *die Zibebe* (u pučkom govoru iskrivljenog) negoli preko talijanskog *zibibbo*. Inače su sve te varijante arapskog podrijetla.

10. *Čudorednost* je prema *Savjetniku* zastarjela riječ, a umjesto nje se preporučuje *moral*. No, mislim da se ta dva izraza ne pokrivaju uvijek po značenju. Ako se kaže da su nečije trupe izgubile moral, onda to nije isto kao da se kaže da su izgubile čudorednost.

11. *Dapače* proizlazi iz *Savjetnika* „pomalo arhaičnim” izrazom, a umjesto njega predlažu se riječi: štaviše, pa i, čak. Mislim da te zamjene nisu uvijek adekvatne; bar nisu u primjeru: „Smijem li nešto reći? – Dapače!”

12. *Došašće* treba prema *Savjetniku* kao zastarjelu riječ zamijeniti izrazom *dolazak*. Međutim, *došašće* je izraz koji

kao teološki naziv ima određeno značenje i kao takav nije zastario.

13. *-e*. 4: Nije svejedno kako se rastavlja u strane riječi. Tako je u primjerima (pod tom natuknicom) pogrešno otisnuto „*Strec-ke*”. U njemačkim se riječima *ck* (između dvaju samoglasnika) pri rastavljanju razrješuje u *kk* (osim na kraju dijela složenice); ispravno bi, dakle, bilo *Strek-ke*.¹ Kada smo već kod rastavljanja stranih riječi, s. v. kazeta pogrešno je otisnuto „*ca-sseta*”, a pravilno je *cas-setta*.

14. *Gromobran* je doista uobičajen izraz, ali nije točno da „nema druge zamjene”. Kao stručni naziv poznat je i izraz *munjovod*, a nalazimo ga npr. u Hondla.²

15. *Jal* se u *Savjetniku* zabacuje kao dijalektalna riječ, ali smatram da je i u književnom jeziku živa, a napose kad se govori o „poslovičnom hrvatskom jalu”.

16. *Jedači pribor*, prema *Savjetniku*, bolje je zamijeniti *priborom za jelo*. Taj savjet iznenađuje. O pridjevima s nastavkom *-ači* objavljuje je dr. Putanec poseban članak u *Jeziku*³ gdje je objašnjeno da je pridjev sa sufixom *-ači* u većini slučajeva nezamjenjiv u stručnom nazivlju. Njegova je funkcionalnost u tome što zamjenjuje sintaktički izražaj binomnim, a u odnosu na glagol od kojega je načinjen, takav pridjev ima izrazito namjensko značenje. Ima i nekih izuzetaka, no, kako se kaže, oni potvrđuju pravilo.

17. *Jednoznačan* prema *Savjetniku* ne valja u značenju njem. *eindeutig*, a pred-

lažu se zamjene: jednosmislen, jednosmjernan, jednolik, jednoličan, no, ti izrazi i ne znače isto. *Jednoznačan* je u navedenom značenju potpuno uvriježen stručni naziv u matematici, koji se ne da uvijek zamijeniti, a susrećemo ga u naših poznatih matematičara, npr. u Devidéa⁴: „Ako je svakom *x* iz područja definicije funkcije pridružena samo jedna vrijednost *y*, kaže se da je funkcija *y* *jednoznačna*. Inače, tj. ako su bar jednoj vrijednosti od *x* iz područja definicije funkcije pridružene bar dvije vrijednosti od *y*, funkcija je *više-značna*.” Nadalje, prilog *jednoznačno* potvrđen je u jezičnoslovnom članku dr. Babića⁵: „(...) dosad je naša norma jednoznačno određivala da je pravilno samo *jahati*, *jašem* (...)”.

18. *Kaloša* nije baš „prema njem. izgovoru franc. riječi *galoche*”. Do iskrivljavanja je došlo u južnonjemačkim narječjima, dok se u njemačkom književnom jeziku ta riječ piše *die Galosche* (a čita se: *ga...*). Svakako, od *kaloše* je korektniji oblik *galoša*, no, zašto ne bismo rekli *kaljača*, ako je ova riječ dobro načinjena?

19. *Kamaše*, *kamašne* također nisu oblici „prema njem. izgovoru franc. riječi *gamache*”, nego prema iskrivljenom *p o k r a j i n s k o m* njemačkom izgovoru. U njemačkom se književnom jeziku ta riječ piše *die Gamasche* (a čita se: *ga...*). Ni francuska riječ *la gamache* nije baš izvorna, jer je zapravo arapskog podrijetla, a prenijeta španjolskim jezikom. Dakako, korektno je *gamaša*, ali postoji i naša riječ *nazuvak*.

20. *Kavez* nema uvijek adekvatne zamjene u *krletki*, a još rjeđe znači *rešetke*,

¹ Po Novosadskom bi pravopisu bilo *Strecke*, prema primjeru *Rü-ckert* (*Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska – Matica srpska; Zagreb – Novi Sad 1960, str. 133).

² Usp. Dr. Stanko Hondl: *Fizika za više razrede srednjih škola*, Zagreb 1940, str. 170.

³ XXV, str. 20–22. (Valentin Putanec: *Bilješka o funkcionalnosti sufixa -ači*)

⁴ Dr. Vladimir Devidé: *Riješeni zadaci iz više matematike*, svezak II, 3. izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1985, str. 47.

⁵ *Jezik*, XXXIII, str. 58. (Stjepan Babić: *Jahati ili jašiti?*)

koje imaju šire značenje. Govori se npr. o ptičjoj krletki, ali o lavljem kavezu.

21. *Komi* nije sam po sebi *trgovački putnik* nego *trgovački pomoćnik*, a *com-mis voyageur* znači *trgovačkog putnika*.

22. *Kut* u geometriji nije naziv za „površinu između dva pravca koji se sijeku”, i to već stoga što se površina iskazuje mjerom za površinu, a *kut* se mjeri npr. stupnjevima. *Kut* u geometriji prilično je težak pojam, a definira se na razne načine. Npr. *kut* je geometrijska figura koja se sastoji iz dviju različitih zraka koje izlaze iz jedne točke.⁶ U različitim udžbenicima ima i drugih definicija, od kojih su neke samo približne odnosno pojednostavnjene. Egzaktnije se problematika *kuta* obrađuje u matematičkim publikacijama.⁷

23. *List* (očito u značenju *der Brief*) u *Savjetniku* se zabacuje kao zastarjeli izraz, a kao suvremena se književna riječ priznaje samo *pismo*. Možda je ta osuda prestroga (kao što je vjerojatno prestrogo ocijenjen i izraz *listonoša*, a predložena zamjena *pismonoša* mogla bi se po istom kriteriju kategorizirati kao zastarjela, jer je „službeno” lansiran već naziv *poštošonaša*). Svakako, izvedenica *listovni papir* još je živa, a mislim da nema zamjene.

24. *Muš* „u značenju čovjek” *Savjetnik* zabacuje u jednu ruku kao arhaizam, a u drugu ruku kao rusizam. No, izvedenice *muževan*, *muževnost*, mislim, nemaju zamjene. A *muž* i *čovjek* ne pokrivaju se baš uvijek po značenju, niti je *muž* uvijek isto što i *suprug*. Smatram da *muž* u značenju odrasle muške osobe ima u književnom jeziku i svoju posebnu stilsku vrijednost. Npr. u Frana Mažuranića:⁸ „Sramota je mužu plakati!”

⁶ Usp. Математическая энциклопедия, Москва 1985, т. 5. (слу-я), стб. 467/468.

⁷ Usp. *Matematika* (Beograd). 1974, br. 1, str. 42–50. (Petar Javor: *Grupa kutova*)

⁸ *Lišće Muške suze*

25. *Nadriliječnik* i druge složenice s *nadri-* zabacuje *Savjetnik* zbog nepravilne tvorbe i umjesto njih preporučuje: nazoviliječnik i dr. No, mislim da se složenice s *nadri-* i složenice s *nazovi-* donekle razlikuju po značenju. *Nadri-* kao da označuje uzurpaciju, a *nazovi-* više neku formalnost i neku prividnost. *Nadriliječnici* su npr. osobe bez potrebne stručne spreme i odgovarajućeg ovlaštenja, a daju medicinske savjete i obavljaju liječničke zahvate.⁹ Nasuprot tome, nazoviliječnik bio bi ovlašten liječnik, koji je liječnik samo po nazivu, tj. formalno, a nije to i po svojim postupcima. Ili npr. nazovimajkom smatra se majka koja napušta ili čak ubija svoje čedo. U Ivekovića, nalazimo s. v. nazovi: „(...) nazovirod, nazovibrat, itd., što se naziva rod, brat, a nije to, barem nije po djelima svojim.”

26. *-ovi*: U *Savjetniku* se pod tom natuknicom objašnjava koje imenice muškog roda imaju množinu na *-ovi* (*-evi*), s tim da one u pjesničkom jeziku mogu imati u množini i kraći oblik na *-i*. Ipak, kraći da bi oblik u književnom jeziku bio neobičan među ostalima od imenica: vijek, zmaj. No, baš imenica *vijek* ima i kraći oblik množine u poznatoj sintagmi *u vijek* (*na sve vijek*), tj. kao dio obredne izreke i odzdrava. Taj oblik (u toj sintagmi) dolazi često i u beletristici, npr. u Šenoe,¹⁰ A. Kovačića¹¹ i drugih. Pa ni kraći oblik množine od imenice *zmaj* nije neobičan u pjesničkom jeziku npr. Kačića.¹²

27. *Ozdraviti* je glagol koji u prijelaznom značenju nije zastario, a još manje

⁹ Usp. *Popularni medicinski leksikon*, 5. izdanje NIP, Zagreb 1961.

¹⁰ Usp. *Diogenes*, Minerva, Zagreb 1932, str. 14.

¹¹ Usp. *U registraturi*, Velzek, Zagreb 1942, str. 233.

¹² Usp. *Razgovor ugodni* (početak *Pisme od vitezova kotorskih*), Hartman, Zagreb 1896, str. 376.

„nestao” u suvremenom književnom jeziku. Prisutan je i u novijim hrvatskim prijevodima biblijskih tekstova,¹³ gdje ima određeno značenje. Da i inače *ozdraviti* (*ozdravljivati*) kao prijelazan glagol može poslužiti, potvrđuje nam naslov članka „Ozdravljajući rez” u *Večernjem listu* od 24. veljače 1986. na 4. strani.

28. *Pacer* je u općem jeziku svakako barbarizam, te ga možemo zamijeniti našim riječima: šepRTLja, petljanac, nespretnjaković, ali kao uvriježen naziv u šahu nema kanda prave zamjene.

29. *Partviš* je, dakako, barbarizam, no, *pahalica* (*pahaljka*) nije baš prikladna zamjena. Za *pahalicu* imamo još uobičajen izraz *peruška* (njem. *der Flederwisch*), a „partviš” (njem. *der Bartwisch*) vrsta je četkaste metle odnosno metlice, pa taj izraz zapravo i nema odgovarajuće zamjene.

30. *Pjevati heroje*, čini mi se, možda i ne znači: pjevati o herojima, nego pjevati u ulozu heroja (kao što se kaže: glumiti heroja).

31. *Pojas* osim dužeg oblika množine *pojasovi* ima i kraći oblik *pojasi*.

32. *Polaziti sveučilište* i *ići na sveučilište* ne mora značiti isto. Ide se na sveučilište po bilo kakvu poslu, a „polazi se” sveučilište kao slušač (student). Ako želimo izbjeći nepravilnu konstrukciju „polaziti sveučilište”, prikladna bi zamjena, mislim, bila: studirati na sveučilištu.

33. *Polučiti*, *polučivati* zabacuje *Savjetnik* kao nepotreban rusizam, ali s. v. realizirati preporučuje opet među ostalim našim riječima i *polučiti!* Možda to znači da bi ipak taj izraz trebalo tolerirati, a možda je samo nepažnja.

34. *Polutka* u suvremenom nogometu više ne postoji, ali nikad nije značila *pomagača*, nego *spojku!*

35. *Postrojenje* nam je potrebna riječ kao stručni naziv. *Uređenje* i *poredak* nisu prikladne zamjene, a *uređaj* i *naprava* dijelovi su postrojenja.

36. *Prepustiti* ne možemo uvijek adekvatno zamijeniti glagolom *ostaviti*, npr. u rečenici: „Prepustio mu je svoj dio nasljedstva.”

37. *Priziv* i *prizvati* (*se?*) zabacuje *Savjetnik* kao zastarjele izraze, s tim da treba reći *žalba*, *žaliti se*. No, kada je riječ npr. o rimskom pravosuđu, izrazi *priziv*, *prizvati* nisu zastarjeli, a nisu ni zamjenjivi drugim našim riječima. Potvedeni su i u novijim hrvatskim prijevodima Biblije.¹⁴ Primjer: „Na cara prizivljem! (...) Na cara si prizvaao, pred cara ćeš ći!”

38. *Proizvoljan* u stručnom tekstu ne znači baš „bez veze i sa čim”, a izraz *proizvoljno* kao naziv nije nezamjenjiv, jer umjesto njega može poslužiti izraz *po volji*.

39. *Prosvjed* nije isto što i *žalba*, a *prosvjedovati* nije isto što i *ne odobravati*.

40. *Rang* se doista može zamijeniti (premda ne uvijek) našim riječima: stupanj, dostojanstvo, položaj; zatim uobičajenim *činom*, pa i predloženom *kategorijom*, samo što ova ipak nije naša riječ. Međutim, *rang* nema adekvatne zamjene kada je riječ npr. o klasifikaciji u vojnim školama. Pa niti složenica *rang-lista* nema prave zamjene.

41. *Reizbor* je zacijelo s pravom *Savjetnik* ocijenio kao loše načinjenu riječ, ali je ta već potpuno uvriježena i nema odgovarajuće zamjene u *ponovnom izboru*. Ponovni izbor imamo kad iz bilo kojeg razloga izbor moramo ponoviti, dok reizbor znači propisano periodičko biranje izvršitelja određenih poslova i radnih zadataka putem javnog natječaja.

¹³ Usp. *Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost. Zagreb 1973. (Mr 4, 24; Mk 1, 34; Dj 9, 34; Dj 10, 38)

¹⁴ Isto, Dj 25, 11–12; zatim Dj 25, 21; Dj 25, 25; Dj 26, 32; Dj 28, 19

42. *Slastica* i *poslastica*, čini mi se, ne moraju značiti isto. *Slasticu* možemo smatrati biranim izrazom za *slatkiš* (a izvedenice su *slastičar* i *slastičarnica*), dok *poslastica* može biti bilo koja delikatosa. U *Večernjem listu* od 16. svibnja 1986. na 9. strani u bilješci pod naslovom „Izložba poslastica” govori se npr. o „slaganju i aranžiranju hladnih jela i slastica”. A i Akademijin rječnik (XV, str. 434) svjedoči o *slastici* (u značenju *slatkiš*): „Govori se danas u Hrvatskoj (...)”.

43. *Špekulacija*, *špekulirati* prema *Savjetniku* (na str. 277) vulgarni su izrazi, a književne su riječi: *spekulacija*, *spekulirati*. Nasuprot tome, na istoj strani, s. v. šp-, običan je izraz *špekulant*, a s. v. sp- (na str. 261) prihvaća se riječ *špekulacija*, koju, uostalom, nalazimo potvrđenu i u beletristici, npr. u Frana Mažuranića:¹⁵ „(...) bacio sam se na nesretne neke špekulacije, pa sam izgubio sve.”

44. *Švicarska*, *Švicar*, *Švicarac*, *Švicarka*, *švicarski* neće biti baš „načinjeno prema franc. imenu Suisse”; u stvari ti nazivi potječu, posredno ili neposredno, iz izvornoga švicarskog narječja i imena prakantona *Schwyz*. Taj oblik ušao je i u druge evropske jezike: talijanski (Svizzera), engleski (Switzerland), španjolski (Suiza), češki (Švýcarsko).

45. *Tim* se prema *Savjetniku* može zamijeniti našim riječima: momčad, družina, posada, igrači, a među njima i *ekipom*, no, ova je riječ otprilike toliko naša koliko i *tim*. Izraz *timski rad* kao da nema odgovarajuće zamjene.

46. *Ubrojiv* nije načinjeno „prema njem. rechnungsfähig” nego eventualno prema *zurechnungsfähig*. (Posrijedi je po svoj prilici tiskarska pogreška.) Smatram da je

taj izraz (kao i *uračunljiv*) određeniji od preporučenih zamjena: odgovoran, neporemećen, duševno zdrav.

47. *Upraviti* (molbu, spis) u *Savjetniku* se zabacuje, a kao bolje preporučuje: poslati, podnijeti. Ali s. v. uputiti (molbu, pismo) uz *poslati* preporučuje se opet *upraviti!* (Posrijedi je vjerojatno omaška.)

48. *Ušpon* kao stručni naziv nije „razlika u visini između ravnog i strmog zemljišta”, nego je visinski prirast na jedinicu horizontalne dužine, a izražen u postotku ili promilima.

49. *Veduta* se u *Savjetniku* s pravom zamjenjuje našim riječima: vidik, pogled, izgled, u koje je, međutim, vjerojatno previdom uvršten i izraz *prospekt*, koji nije naša riječ.

50. *Zadržati za se* njemački se ne kaže (infinitivom) „behalten für sich” nego *für sich behalten*.

Na kraju želim još istaći da ne smatram sve svoje napomene neosporivima, a neke sam i zamislio kao teze za razmatranje.

Ivan Pelz

O JEZIKU I S PRAVNOGA GLEDIŠTA

U NIN-u od 11. svibnja o. g. u članku Zagrebačka kritika „zagrebačkoga dogovora” Sava Dautović interpretirao je jezičnu odredbu u Ustavu SRH kao da ona uskraćuje pravo Srbima u SRH da svoj jezik nazivaju svojim imenom. Potaknut time poslao sam NIN-u ovaj osvrt na spomenutu tvrdnju, ali ga NIN do danas nije objavio pa molim Uredništvo Jezika da ga ono objavi zbog aktualnosti problematike.

Životna praksa i stvarnost uporno dokazuje i pokazuje da se s duhom dosadašnjih dogovora i „dogovora” ništa ne može riješiti u srpsko-hrvatskim jezičnim

¹⁵ *Od zore do mraka*, Matica hrvatska, Zagreb 1927, str. 6.